

یادداشت

تصویر، ابزاری در تحلیل سیاست خارجی

سینا عمادی

پژوهشگر مسائل بین الملل

هر تصویری دارای بارهای مفهومی و معنایی متفاوتی است. معنایی که فاعل یا سازنده تصویر درصدد انتقال آن است و معنایی که گیرنده یا مفعول از تصویر دریافت می‌کند. در روابط بین‌الملل قضیه به این سادگی نیست، ممکن است بین تصویر ارسالی و تصویردریافتی بین فاعل و مفعول اشتراک وجود نداشته باشد. قضیه آن جایی‌چیده‌تری می‌شود که مفعول بخواهد در مواجهه با تصویرسازی فاعل، تصویر ساختگی نیز ایجاد کند، در این جا دیگر سخن از تصویر واحد بین طرفین محلی از اعراب نخواهد داشت. با توجه به این رابطه می‌توان از پدیده «تصویر» به عنوان ابزاری در جهت تحلیل سیاست خارجی کشورها بهره گرفت. در تصویرسازی در روابط بین‌الملل گفته می‌شود تصویری که کشور الف به کشور ب منعکس می‌کند رفتار کشور ب را نسبت به کشور الف تعیین می‌کند. این تصویر می‌تواند به اشکالی مانند شریک، متحد، خنثی، وابسته، دشمن، امپریالیست و مستعمره یا اشکالی بین این‌ها تبیین شود. در تصویر «شریک» ادراک و تلقی کشورها مبتنی بر همکاری در برخی حوزه‌های مشترک است؛ اما این همکاری چندان وسیع و راهبردی نیست. مانند تصاویری که از روابط بین ایران و کردستان عراق یا ترکیه و عراق وجود دارد که عمدتاً در حوزه اقتصادی است. در تصویر «متحد» دو کشور شراکت موضوعی راگسترش داده و روابط طرفین راهبردی، گسترده و منسجم است؛ مانند تصویر روابط آمریکا و اسرائیل یا امارات و عربستان. تصویر «خنثی» تصویر حداقلی از روابط است که در آن خصوصیتی وجود ندارد مانند تصویر روابط ایران و پاراگوئه یا ایران و نیپال. تصویر «دشمن» تصویری تیره از دیگری است؛ مانند تصویر ایران و اسرائیل، تصویر آذربایجان و ارمنستان. تصویر «وابسته یا امپریالیست» دربردارنده سلطه و تحت‌الحماکی است مانند تصویر چین و تایوان. تصویر یک پدیده زنده است و هم‌چنان که ذکر شد بستگی به فاعل و مفعول دارد. تصاویر دائمی نیستند و ممکن است با توجه به تغییر شرایط یا نگاه دولت‌ها تغییر کنند؛ مثلاً زمانی ایران و عراق همدیگر را به شکل دشمن تصویر و ترسیم می‌کردند؛ اما امروز ایران و عراق همدیگر را به صورت شریک تصور می‌کنند یا تصویر و ترسیم نام و آمریکا از یکدیگر که در دهه ۱۹۶۰ در قالب «دشمن» تعریف می‌شد و امروز به صورت شریک و رقیب تجاری، تصویرسازی معمولاً توسط دولت‌ها برساخته شده و توسط دولت‌های دیگر ادراک می‌شود. با گسترش عصر ارتباطات، رسانه نیز به این تصویرسازی اضافه شده است. ضلع سوم تصویرسازی، ادراک و تلقی مردم یک کشور از دولت و مردم یک کشور دیگر است. در این راستا هماهنگی تصاویر در دولت، رسانه و مردم اهمیت دارد. ممکن است تصویر دولت و مردم یک کشور از تصویر کشور دیگر چندان در هم نزدیک نباشد. در این کشور نسبت به چینی‌ها، ایرانی‌ها و کره شمالی مثبت نیست، رویکردی که در دولت آن کشور هم دیده می‌شود. اما سه رویکرد متفاوت در روابط دولت آمریکا با سه کشور چین، ایران و کره شمالی وجود دارد. تصویر روابط آمریکا – چین بیشتر مبتنی بر یک جنگ تجاری است، تصویر روابط آمریکا – ایران بیشتر مبتنی بر یک جنگ نیابتی است و تصویر روابط آمریکا – کره شمالی بیشتر مبتنی بر احتمال وقوع جنگ مستقیم است. در ارسال و دریافت تصویر در سیاست خارجی، لزوماً رویکرد مبتنی بر ادراک سفید و سیاه جایگاهی ندارد. ممکن است کشوری با کشور دیگر دارای اشتراکات زیادی باشند؛ اما دارای اختلافاتی هم باشند. مهم این است در تصویر ارسالی یا دریافتی، میزان اشتراک و اختلاف ادراک شود. در این زمینه راهبردهای کلان سیاست خارجی اهمیت دارد. مثلاً در سال‌های اخیر یکی از سیاست‌های اعلامی کشور در حوزه سیاست خارجی، تقویت روابط با همسایگان بوده است؛ لذا تلاش شده تا به رغم برخی اختلافات، تصویری مثبت و مبتنی بر اشتراکات ارائه شود؛ مثلاً می‌توان به سیاست ایران در قبال طالبان بعد از خروج نیروهای آمریکایی از افغانستان اشاره کرد. در ابتدا دو تصویر از طالبان تداعی می‌شد، تصویری که جمهوری اسلامی از طالبان در دهه هفتاد یا هشتاد شمسی در تصور داشت و تصویری جدید از طالبان به عنوان قویمنی که توانسته جمعیتی را در افغانستان تشکیل می‌دهد و ایران تصویر دوم را برگزید. مورد دیگر تصویر ایران از آذربایجان در سال‌های اخیر است؛ به رغم این‌که آذربایجان در سال‌های اخیر تنش‌ها و مناسبات در دیپلماسی با ایران نداشته است؛ اما ایران درصدد حفظ مناسبات با آذربایجان و ترسیم این کشور به عنوان یک کشور دوست بوده است؛ حتی زمانی که سفارت این کشور نیز در تهران تعطیل شد. جمهوری اسلامی تلاش نموده تا از آذربایجان تصویر «دشمن» تداعی نکند و این بالطبع بر رفتار آذربایجان نیز تأثیرگذار بوده و هست. این تصویرسازی و ادراک به معنی انفعال نبود؛ چنان‌که نیروهای نظامی ایران در زمان جنگ آذربایجان و ارمنستان در مرزها شمال غربی کشور مستقر شدند؛ اما پیام این استقرار را دفاع و صلح اعلام کردند. در کنار این دیپلماسی ادامه یافت و تاحدی از ایجاد تنش در این منطقه پرهیز شد. در سیاست خارجی این تصویر بین سیاست‌گذاران نهادینه شده است که اگر اختلافی بین کشور وجود دارد این به منزله پایان دادن به روابط نیست، بلکه باید در کنار اختلاف یا اختلافات، باید به اشتراکات نیز پرداخت و اختلاف نباید مانع روابط باشد. به عبارت دیگر رویکرد سفید و سیاه در سیاست خارجی جای ندارد. تصویرسازی در سیاست خارجی نفی قدرت نیست که ریل‌گذار، تسهیل‌بخش و افتاح‌کننده است. اینکه چگونه یک سیاست خارجی یا راهبرد سیاست خارجی را بتوان تصویرسازی کرد در پیشبرد و تحقق راهبرد سیاست خارجی بسیار اهمیت دارد. قابلیت دیگر توسعه برپندگی ایران در تراز جهانی در حوزه ورزشی است. امروز برخی ورزش‌های ایران کشتی، والیبال، تکواندو، کاراته در رتبه‌های برتر در سطح بین‌المللی قرار دارند که این تصاویری می‌توانند زمینه و بستار ساز سایر حوزه‌های قدرت ایران باشند.

دومین انتخابات دومرحله‌ای پس از ۱۹ سال؛ از هاشمی - احمدی نژاد تا پزشکیان - جلیلی

آرمان ملی- احسان انصاری: دیروز جمعه ۱۵ تیر در حالی مردم در دور دوم انتخابات ریاست جمهوری شرکت کردند که برای دومین بار پس از انقلاب اسلامی این اتفاق رخ داده است. اولین بار در سال ۱۳۸۴ زمانی بود که آیت‌ا... هاشمی رفسنجانی و محمود احمدی نژاد به دور دوم انتخابات رفتند. انتخاباتی که در نهایت به پیروزی احمدی نژاد منجر شد. نکته مهم اینکه جلیلی در سال ۱۴۰۳ شباهت‌هایی به احمدی نژاد

ریاست جمهوری سال ۸۴ شورای هماهنگی نیروهای انقلاب از اجماع بر سر ریاست نامزد ناکام ماند؛ به همین دلیل با چهار کاندیدای قالیباف، لاریجانی، رضایی و احمدی نژاد وارد عرصه انتخابات شدند. البته برخی از آنها تغییر چهره دادند و بانامی نو واردگود انتخابات شدند. آنها به تقلید از مشی جمعیت آبادگران که با نام و هویتی نو، شورای شهر را گرفتند و احمدی نژاد را به عنوان شهردار تهران معرفی کردند، «اصولگرایان تحول‌خواه» را راه‌انداختند و سریع قالیباف رفتند. اعضای اصلی آن افرادی همچون توکل‌ی در آستانه انتخابات بودند که با برگزاری گردمایی بزرگ «حرف آخر» در سالن حجاب، قالیباف را به‌عنوان نامزد انتخاباتی خویش برگزیدند. گروه آبادگران شورای شهر هم به حمایت از احمدی نژاد برخاستند. گروهی نیز گرد لاریجانی جمع شدند؛ درحالی‌که رضایی و هاشمی نیز حضور داشتند. در این شرایط، کسی تصورش را هم نمی‌کرد که از خیل لشکر نامزد‌های راست و چپ، اصلاح‌طلب و اصولگرا در نهایت هاشمی و احمدی نژاد باقی بمانند. سرانجام احمدی نژاد با شعارهای پوپولیستی خود بر موج تخریبی که اصلاح‌طلبان برای هاشمی در طول هشت سال دولت خاتمی ایجاد کرده بودند، سوار شد و با شعارهای ضد سرمایه‌داری در مرحله دوم هاشمی را با چالش اساسی روبه‌رو کرد؛ به‌گونه‌ای که در دور دوم انتخابات سال ۸۴ که در سوم تیر برگزار شده بود، ۱۷ میلیون رأی و به عبارتی ۶۰ درصد آرا، هاشمی‌پهرمانی را شکست داد و برای هشت سال به‌عنوان رئیس‌جمهور ایران سرنوشت کشور و ملت را به دست گرفت.

جلیلی -پزشکیان و جلوگیری از تکرار تاریخ در انتخابات ۱۴۰۳ شرایط و فضای سیاسی کشور نسبت به سال ۸۴ تفاوت‌های معناداری پیدا کرده و به همین دست اصلاح‌طلبان که در انتخابات اخیر ترجیح داده بودند بیرون بگردن بایستند به اندازه‌ای فضا باز نبود که بتوانند ارتقایبوهی متعددی را داشته باشند. اصلاح‌طلبان قبل از اعلام نتایج

بعدها مصطفی معین درباره دلایل شکست اصلاح‌طلبان گفت: «مقصران اصلی شکست، باندها، گروه‌ها و گرایش‌های سیاسی‌ای بودند که سعی کردند فرصت‌های دولت اصلاحات را که دولتی برخاسته از یک حماسه مردمی و یک جنبش اصلاح‌طلبی در دوم خرداد بود به بحران تبدیل کنند. آن بحران‌های ۹ روز یک بار را می‌گویم؛ کوی دانشگاه و قتل‌های زنجیره‌ای. بحران‌سازی‌هایی که در کشور و دانشگاه‌ها صورت می‌گرفت و بعد در روزنامه‌های کثیرالانتشار تیتیر می‌شد، برای کشور بحران ایجاد می‌کرد و باعث زدنگی و سرخوردگی مردمی شد». تحلیل‌گران سیاسی بسیاری بر این باورند که اگر اصلاح‌طلبان در آن انتخابات روی یک نامزد اجماع می‌کردند، یا در همان مرحله اول پیروزی می‌شدند یا دست‌کم به جای احمدی نژاد، یک نامزد اصلاح‌طلب به مرحله دوم برای رقابت با هاشمی راه می‌یافت، احمدی نژاد به پاستور نمی‌رفت. اصولگرایان که توانسته بودند در دو انتخابات ۸۱ و ۸۳ بر حریف خود اصلاح‌طلبان فائق آیند، از پیروزی خود در انتخابات ۸۴ نیز اطمینان خاطر داشتند. با این همه، در انتخابات

یک تحلیلگر مسائل بین‌الملل در خصوص مناظره ترامپ و بایدن اظهار داشت: مناظره‌ای که پنج شبانه انجام شد، در واقع نگرانی‌های دموکرات‌ها و ناظران در مورد توانایی جسمی و ذهنی بایدن برای ادامه کار برای یک دوره دیگر یعنی تا ۸۴ سالگی را تأیید کرد. اگر چه اطرافیان بایدن کوشیدند ضعف او در مناظره را به سرماخوردگی نسبت دهند اما نتوانی‌های جسمی و ذهنی بایدن در این مناظره به حدی عیان و آشکار بود که نسبت دادن آن به سرماخوردگی هیچ‌سک را قانع نکرد. ضمن اینکه اگر سرماخوردگی در کار بود، غیرقابل اعتماد است، باید به هر قیمت شکست داده شود. کسانی که مخالف ادامه کاندیداتوی بایدن در انتخابات آتی هستند استدلال می‌کنند که نفس اینکه بایدن ترامپ را در دور قبلی شکست داده، کافی برای پذیرش اصرار او مبنی بر اینکه بهترین رقیب در مقابل ترامپ است، نیست. آنها استدلال می‌کنند که بایدن از توان جسمی و ذهنی لازم برای تحمل سختی‌ها و شداید مبارزات انتخاباتی و یک دوره ۴ ساله دیگر برخوردار نیست و مناظره پنج

بزرگ‌ترین خدمت بایدن انصراف از نامزدی است

شنبه گذشته ثابت کرد که بایدن دیگر آن یابیدن ۴ سال قبل نیست. در جریان مناظره بایدن تلاش کرد بگوید برای دوره دوم چه برنامه‌ای دارد، تلاش کرد دروغ‌های ترامپ و شکست‌های او طرح‌های مخربش را افشا کند، تلاش کرد تحریکات ترامپ را خنثی کند، اما اغلب در تکمیل جملات خود و سرسازندن منظورش ناموفق ماند. تیق زد، لکت داشت و رشته کلام را از دست می‌داد و گاه حرف‌های نادرست یا نامفهوم زد. کارتا آنجا نگران کننده شد است که نیویورک تایمز که همیشه طرفدار دموکرات‌ها بوده، طی سرمقاله‌ای ضمن تمجید از خدمات بایدن در دوره کنونی، اظهار عقیده کرده که اکنون بزرگ‌ترین خدمت او به آمریکا می‌تواند اعلام انصراف از نامزدی ریاست جمهوری باشد. نیویورک تایمز اینبار ادامه

ذره بین
چرا عربستان برای احیای روابط پیش قدم شد؟

ایران و عربستان سعودی به واسطه توافق با میانجیگری چین روابط دیپلماتیک خود را احیا کردند. این توافق که در مارس ۲۰۲۳ منعقد شد، جدول زمانی برای برقراری روابط دیپلماتیک تعیین و بر گزاره‌هایی چون اصل عدم مداخله متقابل و تمامیت ارضی و همکاری تأکید کرد. اما به ادعای ناظران باگذشت بیش از یک سال، فارغ از فعل و انفعال‌هایی چون افتتاح سفارتخانه‌ها و تسهیل حج برای زائران ایرانی، طرفین برای گسترش روابط خود گامی برنداشته‌اند. این گروه بر این باورند که تا مادامی که ریاض انتظار داشته باشد که تهران روابطش را با متحدان منطقه‌ای‌اش کم‌کم کند یا به شکلی متقابل ایران از عربستان و متحدان عرب خلیج فارس این کشور بخواهد تا به شراکت امنیتی شان با آمریکا پایان دهد، نمی‌توان انتظار پیشرفت در روابط دو بازیگر را داشت.

سازناکوک تهران و ریاض به ادعای ناظران از مارس ۲۰۲۳، ایران و عربستان سعودی دست‌کم در مسیر بازگرداندن فرصت‌های دیپلماسی قدم برداشته‌اند. با تأخیری جزئی پس از ارائه جدول زمانی دو ماهه و پس از تشکیل جلسات متعدد بین طرفین در عمان برای بحث در مورد نگرانی‌های مختلف، ایران سفارت خود را در ریاض در ژوئن بازرگشایی کرد و سفارت عربستان در تهران دو ماه بعد فعالیت خود را از سر گرفت. مقامات ارشد دو کشور بارها و بارها از طریق تلفن گفت‌وگو کرده‌اند یا یکدیگر ارتباط برقرار کرده‌اند. عربستان سعودی همچنین به زائران ایرانی برای انجام مراسم حج و عمره اجازه حضور داد. با این حال، به ادعای ناظران از یک سال پس از توافق، به نظر می‌رسد که این تلاش‌ها شتاب خود را از دست داده، و بسیاری از موضوعات مورد اختلاف، از جمله اختلافات بر سر مرزهای دریایی، حل نشده باقی مانده‌اند. یکی از این اختلافات، حل که در سال ۲۰۲۳ شعله‌ور شد، حول حق بهره برداری و فروش گاز از میدان آرش واقع در مرز دریایی شرقی کویت است. در ماه اوت، عربستان سعودی و کویت بیانیه مشترکی منتشر کردند که در آن بر محدودیت‌های خود در میدانی که ایران سهم ۴۰ درصدی در آن دارد، تأکید داشتند. رویارویی دیگر نیز مانع از تلاش برای گفت‌وگو شد. در سپتامبر ۲۰۲۳، اتنویو گوتشر، مدیرکل سازمان ملل متحد، تلاش کرد تا بحثی را در میان کشورهای ساحلی خلیج فارس - شش کشور عضو شورای همکاری خلیج فارس، ایران و عراق - در مورد معماری جدید امنیتی منطقه‌ای سازمان دهد. بنابر گزارش‌ها، این تلاش تا بحدی به دلیل اختلاف جدی‌گانه بین کویت و عراق بر سر کشیتیرانی در آبراه مشترک خود عبدا... شکست خورد. بن بست بر سر برنامه هسته‌ای ایران نیز بر پیشرفت روابط ایران و عربستان سایه افکنده است. به ادعای ناظران، تلاش‌های دولت بایدن برای احیای برجام ۲۰۱۵ که ترامپ آن را کنار گذاشته بود، به دلیل اختلاف نظر بین تهران و واشنگتن در مورد دامنه و پایداری لغو تحریم‌ها، بی‌نتیجه ماند. پس از آن پس‌لرزه‌های جنگ غزه که در اکتبر ۲۰۲۳ آغاز شد، مقامات غیررسمی آزمایشی بین ایالات متحده و ایران را از مسیر خود خارج کرد. در چنین شرایطی مقامات سعودی هشدار داده‌اند که ریاض ممکن است برنامه هسته‌ای خود را دنبال کند، کاره‌ای که می‌تواند یک مسابقه تسلیحات هسته‌ای در خاورمیانه را کلید بزند. همچنین به نظر نمی‌رسد ریاض و تهران تلاش جدی برای پیروی از سایر تعهدات ذیل توافق مارس ۲۰۲۳ انجام داده باشند. دو توافق دو جانبه قبلی - موافقتنامه عمومی همکاری در سال ۱۹۹۸ و موافقتنامه همکاری امنیتی ۲۰۰۱ - محقق نشدند. حتی تجارت کالاهای غیرتحریمی نیز به کندی رشد کرده است. برای تسریع همکاری در مسائل اقتصادی، امنیت و تبادل مردمی، دو کشور صرفاً تعهد خود به توافق مارس ۲۰۲۳ بدون برداشتن گامی بزرگی تکرار کردند. از منظر تهران، تنش‌زدایی روابط با عربستان سعودی پس از هفت سال، دستاورد مهم استراتژیک این کشور در راستای حسن همجواری با همسایگان بود و احتمالاً همچنان در دستور کار جانشین ابراهیم رئیسی قرار خواهد گرفت. این پیشرفت، همراه با الحاق به سازمان همکاری شانگهای، بریکس - گروهی به رهبری برزیل، روسیه، هند، چین و آفریقای جنوبی - در سال ۲۰۲۳، به تهران کمک کرد تا فشار بین‌المللی خود را پس از شکست در بازگرداندن توافق هسته‌ای ۲۰۱۵ کاهش دهد.

مستقدان توافق چه می‌گویند؟ یکی از مقام‌های ایرانی که درخواست نامش فاش شود گفت، پادشاهی برای توسعه اقتصاد خود به کمک ایران نیاز ندارد. به ایران نیاز دارد تا به واسطه قدرت تهران در موضع ضعف قرار بگیرد. از منظر او سعودی هانمی‌توانند به ایران آسیب وارد کنند، اما قادرند به برنامه‌های توسعه ایران کمک کنند. سعودی‌ها تاکنون به آنچه می‌خواهند رسیده‌اند. آنها از نتش‌های منطقه محافظت می‌شوند. اما در مورد آنچه ایران به دست آورده است نمی‌توان همین را گفت. مستقدان احیای روابط تهران و ریاض مدعی‌اند که پادشاهی از این توافق برای کنترل ایران و به حداقل رساندن خطری که برای منافع عربستان ایجاد می‌کند استفاده می‌کند. یک مقام سابق ایرانی در این باره مدعی شد: «سعودی‌ها می‌خواهند مادر جعبه‌ای نگه‌دارند. طرفداران این دیدگاه مدعی‌اند که هر تحولی، مثبت یا منفی، ممکن است تعادل فعلی را که عربستان سعودی در آن قرار دارد، برهم بزند.